

Gedurende vijfduizend jaar hebben landbouwers in West-Europa vuur gebruikt om de natuur aan hun eisen aan te passen. Nu dreigen mechanische landbouw, kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen deze ecologisch uitgebalanceerde heidelandschap te verdrijven. Maar er gloort een nieuwe toekomst. Dat is de conclusie na het lezen van 'Het paarse landschap': heidelandschappen in beeld, met alle rijkdom die ze bezitten.

Op heel wat plaatsen werd het branden gemeenschappelijk gedaan.

Paars landschap door de eeuwen heen

Hoe de heide gedijde

In de steentijd hadden boeren open plekken nodig om hun koeien en schapen te laten grazen. Ze brandden bos plat en op de arme grond gedijde alleen heide. Dit bleken goede graasgronden, maar ze moesten wel worden onderhouden, anders zou het bos ze binnen de kortste keren weer innemen. Opnieuw bracht vuur de oplossing. Met behulp van goed gecontroleerde branden, begrazing en het steken van plaggen werden de heiden het dominante landschap in West-Europa, van Portugal in het zuiden tot Noorwegen in het noorden, van Ierland

in het westen tot Polen in het oosten. Deze zijn omschreven in 'Het paarse landschap', een boek waaraan Alterra met internationale partners heeft gewerkt. Het boek geeft een overzicht van de Europese heide en zijn bewoners en is bedoeld om bij jong en oud bewustzijn voor het behoud van dit unieke cultuurlandschap te kweken.

Opnieuw belangstelling

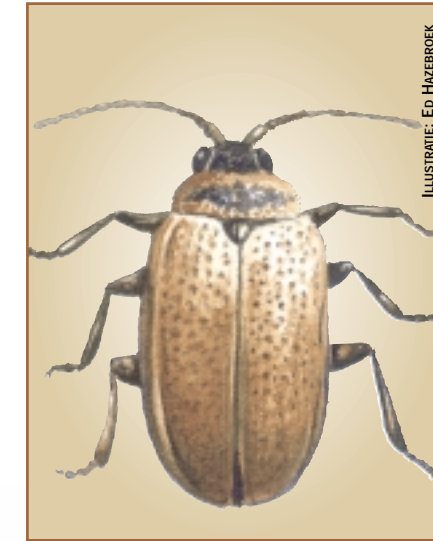
In de loop van de negentiende en twintigste eeuw werd bloeiende heide steeds schaarser. Intensieve veehouderij nam steeds

meer heide in beslag en er werden grote hoeveelheden kunstmest gebruikt. Maar tijden veranderen en er is opnieuw belangstelling voor de paarse heidevelden. Een goed beheerd en toegankelijk heidelandschap kan dankzij recreatie geld opleveren. Bovendien kunnen de heiden een bijdrage leveren aan de productie en opslag van drinkwater. Onder de heide liggen namelijk verschillende zandlagen die het water filteren en reinigen. Alterra-onderzoeker dr.ir. Herbert Diemont: 'Kruiden, grassen, mossen en korstmossen strijden om een plaatsje in dit milieu, maar struikheide spant de kroon in deze concurrentiestrijd. Struikheide heeft kleine blaadjes die dicht tegen elkaar aan liggen. Aan de buitenzijde zijn ze bedekt met een waslaagje dat het verlies van water tegengaat tijdens warm en droog weer. Struikheide heeft veel licht nodig en groeit daarom als een dicht dek van takken, blaadjes en bloemen. Zo profiteert hij zelf van het volle licht, maar zet concurrenten in de schaduw.'

Natuurlijke vijanden

Struikheide is echter niet onoverwinnelijk. Een natuurlijke vijand is het heidehaantje, een kevertje dat verzot is op struikheide. Heidehaantjes overwinteren in de grond onder de heidestruiken. In de lente leggen ze honderden eitjes in het vochtige strooisel van de oude struiken. Vroeg in de zomer komen de eitjes uit en de kleine larven beginnen onmiddellijk van de blaadjes, de knoppen en de schors te eten. In de herfst hebben de larven zich verpopt en komen de volwassen kevers te voorschijn. Zij doen zich te goed aan de heide om een winterreserve op te bouwen. De aangevreten heide raakt vervolgens door de suikerreserve heen en sterft aan watertekort. Een andere vijand is het bos. Als een struikheidevegetatie niet goed wordt beheerd of begraasd, zal ze vlug door bos worden

overgroeid. Soorten als berk, grove den, eik en brem overschaduwden de struikheide al snel. Een zekere begrazingsdruk is dus voordelig voor struikheide. Grazend vee verhindert de bosontwikkeling en houdt het heidedek jong en vitaal. Als de begrazing echter intensiever wordt, kunnen grassen en struiken de overhand krijgen in de vegetatie. De struikheide gaat dan ten onder aan de hoge stikstofconcentratie die de mest van het vee veroorzaakt.

Het heidehaantje.

Ogentroost en tormentil

Vuur kan de stikstofconcentratie en het fosfaat in de bodem in toom houden en tevens het opdringende bos vernietigen. Veel van de voedingsstoffen die zich in de loop van de tijd in het plantenstrooisel hebben opgehoopt, verdwijnen met het vuur. Zo blijft de heide voedselarm. 'Het branden van heide is een kunst op zich', zegt Diemont. 'Gewoonlijk wordt een stuk heide eens in de zeven of acht jaar gebrand. Het branden vindt vroeg in de lente plaats, want de heide moet droog zijn en de grond nog bevroren of

vochtig. Vocht en vorst beschermen de wortels en zaden namelijk tegen het vuur. De wind is ook cruciaal. Een zwakke wind is van belang om het vuur aan te wakkeren. Wordt de wind te sterk, dan loopt het vuur te snel en blijven er grote plekken ongebrand liggen.'

In de as blijven vele voedingsstoffen achter die gemakkelijk door de vegetatie worden opgenomen. Heel wat planten profiteren daarvan door te kiemen of opnieuw uit te lopen en veranderen de afgebrande heide in een kleurig plantendek. Ogentroost, tormentil, gevlekte orchis, beenbreek, guldenroede en gaspeldoorn zijn soorten die de open plekken snel kunnen innemen. Deze kleurrijke periode duurt een tot twee zomers en daarna overheerst de heide weer als de juiste condities voor struikheide de overhand krijgen.

Deze uitgebalanceerde wisselwerking tussen de mens, zijn dieren en de heide, zorgde ervoor dat de boeren in deze arme streken konden overleven. Het open, boomloze landschap van West-Europa is er het resultaat van. Nu bestaat dit landschap nog steeds, alleen zijn de heiden van nu in de eerste plaats bestemd voor natuur en vinden stedelingen er de broodnodige ontspanning. Zo bekeken kan heidelandschap een solide basis bieden voor moderne plattelandsonwikkeling en gaan de voormalige heidegebieden in West-Europa een paarse toekomst tegemoet. ■

'Het paarse landschap' is in het Noors geschreven door Svein Haaland, en voor Nederland en België vertaald, bewerkt en uitgebreid door Geert de Blust, Herbert Diemont en Jan Jansen KNNV Uitgeverij, Utrecht / Natuurpunt, Mechelen, ISBN 90 5011 187 4 Prijs € 19,95. Verkrijgbaar in de boekhandel of via www.knnvuitgeverij.nl